
Kultūrinis gyvenimas tarpukario Vilniuje (1918–1940). Muzikinių teatrų veikla

Laima Budzinauskienė

*Kultūros, filosofijos ir
meno institutas,
Saltoniškių g. 58,
LT-2600 Vilnius, Lietuva*

Straipsnio objektas yra lietuvių muzikologijoje nuodugniau netyrinėta tema. Publikacijos tikslas – atskleisti ir įvertinti tarpukario Vilniaus kultūrinį gyvenimą ir muzikinių teatrų veiklą. Darbe remiamasi archyviniais šaltiniais, Vilniaus periodinė spauda bei atskiromis užsienio muzikologų publikacijomis. Straipsnyje apžvelgiama minimo laikotarpio Vilniaus kultūrinio gyvenimo situacija, knygynų veikla, muzikos kritikos darbai; čia aptariami kultūros židinių – muzikinių teatrų – veiklos ir repertuaro ypatumai. Darbe pateikiama medžiaga yra aktuali Lietuvos muzikos istorijai, papildanti užsienio šalių ir lietuvių muzikologų tyrinėjimus.

Raktažodžiai: XX a., tarpukario Vilnius, kultūrinis gyvenimas, muzikos kritika, teatras

Nagrinėjant bet kurį Lietuvos muzikos istorijos tarpinį, būtina įsigilinti į etnines Lietuvos sąsajas su istorine Lietuva ir Lenkija. Tyrinėtojų pastangos išskirti istorinės Lietuvos meninį paveldą, jį padalyti tarp kelių valstybių ar tautų sukelia painiavą ir neatskleidžia praeities realijų.

Tai pasakytina ir apie tarpukario Lietuvos muzikinio gyvenimo tyrinėjimus. Šia tema parašyta daug mokslinių straipsnių, atskirų studijų, monografijų, tačiau juose beveik neprisiliečiama prie šio straipsnio objekto – Vilniaus muzikinio gyvenimo, beatodairiškai atiduodamo Lenkijos kultūros istorijai. Šiek tiek informacijos apie Vilniaus muzikų veiklą 1918–1940 m. randame Ingos Jankauskienės¹, Jūratės Landsbergytės² straipsniuose, Onutės Narbutienės³, Kazio Jasinsko⁴, kitų muzikologų darbuose. Šiose publikacijose apie Vilnių kalbama tik fragmentiškai: paminimi atskiri faktai, kurie nesusiejami su bendru Vilniaus kultūrinio gyvenimo kontekstu. Išsamesnes studijas mus dominančia tema rašė muzikologės Danguolė Medišauskienė⁵ ir Mariama Azizbekova⁶, bet jų darbuose nagrinėjamos savaip uždaros temos: Vilniaus pianistų veikla ir konservatorijos.

Tokį atotrūkį ir tyrinėjimų netolygumą nulėmė daug priežasčių. Kelios svarbiausios – Vilniaus ir jo krašto politinė diferenciacija, tiesioginė priklausomybė Lenkijos valstybei, vietinių gyventojų lenkakalbystė. Tyrinėtojams darbą apsunkino ir išankstinė nuostata, kad šis Vilnius – ne Lietuvos istorijos dalis, todėl neaktualus objektas ir Lietuvos muzikos istorijai.

Susiklosčius palankioms aplinkybėms, daugiau dėmesio Vilniaus muzikiniam gyvenimui skyrė lenkų

muzikologai Witoldas Rudziński⁷ ir Józefas Poklewski⁸, savo straipsniuose aprašę bendrą Vilniaus kultūrinio gyvenimo situaciją, nagrinėję miesto koncertinį gyvenimą, teatrų, draugijų veiklą ir pan. Apie Vilniaus operos teatrą ir čia dirbusius solistus, instrumentalistus rašė Małgorzata Komorowska⁹; dramos spektakliais, mieste organizuotais kaukių baliais ir kitais teatralizuotais renginiais domėjosi Bogdanas Šmigielskis¹⁰. Bene daugiausiai publikacijų apie tarpukario Vilnių paskelbė muzikologė Maria An-kudowicz-Bieńkowska, visus savo mokslinius tyrinėjimus apibendrinusi išsamioje studijoje¹¹. Tačiau vėlgi – šioje knygoje akcentuojama lenkiškos kultūros įtaka Vilniaus muzikinio gyvenimo raidai, randama sąsajų tik su Lenkijos miestų kultūrinio gyvenimu ir neaptariama to meto Vilniuje gyvenusių lietuvių muzikinė veikla.

Šiame straipsnyje bandoma iš naujo įvertinti ir aprašyti tarpukario Vilniaus kultūrinį gyvenimą neatmetant jau turimų duomenų, o juos papildant. Siekiant objektyvių išvadų, darbe remiamasi archyvine medžiaga, to meto periodika, publikuotais ir rankraščiuose išlikusiais amžininkų prisiminimais, kitais istoriniais šaltiniais.

Straipsnio tikslas – atskleisti bendras Vilniaus kultūrinio gyvenimo raidos tendencijas, aptarti čia gyvavusių muzikinių teatrų veiklą. Taip pat siekiama išvelgti tarpukario Vilniaus muzikinio gyvenimo ištakas bei sąsajas su to meto Lietuva.

Neblėstanti trauka Vilniui XX a. pradžioje čia suves daugelį lietuvių inteligentų. Šio momento jie laukė išblaškyti po visą kraštą ir net tolimas žemes (daliai jų XIX a. II pusėje buvo draudžiama veikti

Vilniuje ar Lietuvoje). „Sušauks juos į Vilnių – „Vilniaus žinių“ (1904–1907) leisti, pirmųjų XX a. lietuvių dailės parodų organizuoti, Didžiojo Vilniaus seimo nutarimų skelbti, Lietuvos mokslo draugijos – būsimos Mokslo Akademijos pagrindų kurti, pirmosios lietuviškos operos statyti ir lietuviško teatro įkurti, Vilniaus universiteto statyti, 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto paskelbti“¹². Antkart Lietuvos valstybę atkurti pradėta taip pat Vilniuje. Šis miestas visada, net 1920 m. karine jėga atplėštas nuo Lietuvos (vienintelį kartą per visą istoriją!), liko jos dvasios sostine.

Kalbėdami apie tarpukario Vilnių negalime jo vadinti lietuvišku miestu. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą beveik visuose Rytų Lietuvos miestuose ir daugelyje miestelių žydai ir lenkiškai kalbantieji sudarė didžiąją gyventojų dalį. Vilnius nebuvo lietuviams palanki išimtis, greičiau atvirkščiai – dar labiau lenkiškas, žydiškas, gudiškas bei rusiškas miestas. Dabar galime tik pasvarstyti: jei Vilnius nebūtų išplėštas iš Lietuvos, tai gal per tą patį laiką būtų tapęs nemažiau lietuviškas kaip Kaunas ar kiti Lietuvos miestai? Tačiau istorijos raida pakrypo kitaip.

Tarpukario laikotarpiu Lenkijos valstybės vyriausybė tikslingomis represinėmis priemonėmis siekė sudaryti provincijos miestu tapusiame Vilniuje tokias sąlygas, kad jame negalėtų kūrybiškai ir veikliai gyventi lietuviai. Rytų Lietuvoje buvo intensyviai ir planingai varžoma lietuviškų mokyklų, kitų mokslo ir meno institucijų veikla. Šiomis priemonėmis buvo siekiama sumažinti lietuvių gyventojų skaičių *de facto* ir įtvirtinti Lenkijos valdžią šiai buvusiai Lietuvos daliai. Tai vertė lietuvių inteligentus ir kai kurias jų įsteigtas organizacijas dar kartą trauktis iš Vilniaus. Mieste liko lietuvių mažuma, tačiau jie ir toliau spietėsi Laikinajame lietuvių komitete, Mokslo, Labdarybės ir Švietimo, „Ryto“ draugijose bei jų išlaikomoje Vytauto Didžiojo gimnazijoje.

Savo veiksmais Lenkija žlugdė visą Vilniaus kraštą. 1925 m. Lenkijos seimas priėmė įstatymą dėl Vilniaus vaivadijos įsteigimo, pagal kurį „Vilnius tapo okupuotų žemių sudarytos sutarties administraciniu centru ir buvo priskirtas vadinamajai „Lenkijai B“, t. y. antraeilį Lenkijos periferijos miestų grupei, kurių ekonominiam ir kultūriniam vystymuisi buvo skiriama mažiau dėmesio negu centrinės – „Lenkijos A“ miestams“¹³. Tačiau nepaisant visų pastangų, čia ir toliau gyveno unijos su Lenkija, savarakiškos etninės Lietuvos valstybės šalininkai ir lenkiškai kalbančios LDK bajorijos palikuoniai. Be to, dėl Rytų Europoje ir Rusijos imperijoje galiojančių teisinių nuostatų, senųjų Lietuvos tolerancijos tradicijų bei gyventojų laikysenos Vilniuje susidarė palankios sąlygos žydų kultūros židiniui. Tarpukario Vilnius net tampa vienu pasaulinių *jidiš* kultūros centrų. Čia gyveno kelios menininkų kartos, aktyviai dirbusios įvai-

riose srityse: štai trečiajame dešimtmetyje Vilniuje įsikūrė žydų menininkų plastikų draugija, organizavusi daug parodų, o 1929 m. atsirado jaunų žydų literatų ir dailininkų grupė „Jaunasis Vilnius“ („Jung Wilne“), leidusi net savo kūrybos almanachą. 1924–1940 m. Vilniuje veikė Žydų muzikos institutas, išugdęs nemažai muzikų, vėliau garsėjusių už šio miesto ribų. Šios mokyklos veikla ir jos įtaka Vilniaus muzikiniam gyvenimui dar laukia tyrinėjimų.

Politinė situacija beveik dvidešimčiai metų atskyrė Vilnių nuo Lietuvos, o čia likusius menininkus privertė apsispręsti; ir beveik visi jie ilgainiui Vilnių pradėjo vadinti lenkiškos kultūros miestu, o save – lenkais. Betgi vien pasigilinę į jų kilmę galėtume tuo suabejoti.

Tarpukario Vilniaus paveikslą gražiai piešia Jano Bułhako (dvarelio netoli Minsko savininko, Vilniuje dirbusio Fotografijos archyve) pamąstymai iš „Foto grafo kelionių“ – nuotraukomis iliustruotų užrašų: „Vilnius, laimei, nėra miestas. Turi visus kaimiško dvaro bruožus – didelio ir su prašmatniu architektūros turtingumu, ir natūraliu gamtinės aplinkos grožiu. Turi lygumas, vandenį, kalvas, natūralaus gamtovaizdžio puikybę, susietą su kilniais žmogiško intelekto darbais. Turi šventyklas, vienuolynus ir rūmus su plačiais parkais, dvarus ir dvarelius su ūksmingais sodais ir kiemais, ir visur, išskyrus keletą centrinių gatvių, kaimiškieji elementai stelbia urbanistinius. Miesto sampratai vis priešinasi kokiam žaliai gatvelė, suktas skersgatvis, žydintis kiemas ar darželis, koks nors daržas, beržų gojelis, javų laukas ir net neskubūs praeiviai, poniutės ar davatkėlės senamadiškais apsiaustais; vaikai, išžaidę apaugusiam kiemelyje, kur suolelis glaudžiasi prie senos liepos...“¹⁴. Ferdynandas Ruzszycas, Stepono Batoro universiteto dailės skyriaus dekanas, dekoracijų spektakliams kūrėjas, poezijos ir „gyvųjų paveikslų“ vakarų, net istorinių įvykių inscenizacijų („Užgavėnės prieš šimtą metų“, „Žygimanto Augusto ir Barboros dvaro pramogos Žemutinėje pilyje“ ir pan.) rengėjas, aptardamas Vilniaus charakterį rašė, jog jam būdinga „jėga, betgi ne grubi, o pilna žavesio ir to žavesio sąmoningai nesuvokiant. Kaip tik šiame natūralume ir slypi jo grožis“¹⁵.

Tarpukario Vilniuje gyveno daug inteligentiškų, išsilavinusių žmonių. Viena tai patvirtinanti detalė – knygynų gausa. Štai 1927 m. „Prekybos adresų knygoje“ randame 38 spaustuves ir 35 knygynus; keli iš jų (Zawadzkių, A. G. Syrkinio, W. Makowskio ir kt.) savo veiklą tęsė net nuo XIX a. vidurio¹⁶. Kadangi Vilniaus knygynai nebuvo specializuoti, muzikos kūrinių natomis prekiaavo keli iš jų. Deja, knygynų lentynose dažnai tebūdavo vienas kitas muzikinis leidinys, o užklydęs pirkėjas net ir juos sunkiai rasdavo – taip toli ir giliai jie buvo laikomi.

Trys Vilniaus knygynai – Gebethnerio ir Wolffo, Zawadzkių bei Lenkų k. mokymo draugijos (Sto-

warzyszenia Nauczycielstwa Polskiego) – miesto gyventojams siūlė didesnę muzikinės literatūros pasirinkimą. Kūrinių natos, knygos apie kompozitorius čia buvo užsakomos iš Lenkijos, kitų šalių, o gautos naujienos iš karto reklamuojamos vitrinose. Kartais knygnų lentynas papildydavo ir Vilniaus spaustuvėse išleisti muzikos kūrinių rinkiniai, tačiau tai pasitaikydavo retai. Didžiąją parduodamų kūrinių dalį sudarė namų muzikavimui skirtos nesudėtingos kompozicijos: fortepijoninės pjesės, ansambliai, dainos, romansai ir pan. Beje, tik šiuose knyguose vilniečiai galėjo įsigyti pratybų knygelių pradedantiesiems groti įvairiais instrumentais.

Zawadzkių knygnas muzikine literatūra prekiaavo jau XIX a. pabaigoje. Prekybos salėje stovintis fortepijonas, kuriuo groti galėjo visi klientai, tarpukario Vilniuje buvo tapęs „muzikaliausio knygnų“ simboliu¹⁷. Minimū laikotarpiu tik Adamo Zawadzki vadovaujamo knygnų lentynose vilniečiai galėjo rasti kompozitorių klasikų kūrinių bei bažnytinių kompozicijų natų. Štai 1929 m. „Józefo Zawadzki sandėlio ir knygnų bažnytinės muzikos kūrinių kataloge“ (jį sudarė net 33 p.!) minimos įvairių kompozitorių vienbalsės ir daugiabalsės mišios, litanijos (lotynų ir lenkų k.), preliudai vargonams, bažnytiniai giesmynai ir pan. Keli šiame kataloge siūlomi kompozitorių S. Moniuszko ir F. Nowowiejski kūrinių buvo išleisti Felikso Zawadzki spaustuvėje¹⁸.

Norėdami privilioti kuo daugiau pirkėjų, Zawadzkių ir kitų knygnų savininkai rengdavo įvairius žaidimus, loterijas, kartais net klasikinės muzikos vakarus. Nors tarpukario Vilniuje taip ir nebuvo įsteigtas specializuotas muzikinės literatūros knygnas, minėtų knygnų dėmesys muzikai ir pasiūla sugebėjo tenkinti muzikuoti mėgusių miesto gyventojų poreikius.

Vilniaus knygnai platino daug periodinių leidinių: tai įvairūs dienraščiai, savaitraščiai, kas mėnesį ar ketvirtį pasirodantys mokslo bei meno žurnalai, almanachai ir pan. Vėlgi – tarp Vilniaus spaustuvėse leidžiamų laikraščių ir žurnalų muzikinio leidinio nebuvo, tad žinios apie miesto koncertinį gyvenimą vilniečius pasiekdavo nereguliariai.

Anonsus, simfoninės ir kamerinės muzikos koncertų, solistų rečitalių recenzijas, straipsnius apie teatrą, muzikos mokyklų veiklą rašė visi – dirigentai, chorų vadovai, dainininkai, o kartais ir kitų profesijų atstovai, „siela“ susiję su menu (pavyzdžiui, tarpukario Vilniuje gyvenęs advokatas Stanisławas Węślowski miesto muzikinio gyvenimo aktualijas aptardavęs laikraščio „Dziennik Wileński“ puslapiuose). Laikui bėgant susiformavo vilniečių žurnalistų grupė, daugiausia straipsnių apie muziką skelbusi laikraštyje „Kurier Wileński“. Štai tik keletas jų: operos spektaklių recenzijas, straipsnius apie Vilniaus konservatorijos veiklą rašė Adamas Ludwiga, radi-

jo žurnalistas, apybraižos apie kompozitorių L. van Beethovena autorius Witoldas Hulewiczius, koncertinio gyvenimo apžvalgininkai Michał Józefowiczius, Stefanas Burhardtas, Helena Römer-Ochenkowska, Albina Stepowicz, Lucjana Uziębły ir kt. Bene daugiausiai straipsnių ir koncertų recenzijų paskelbė Tadeusz Szeligowski. Jo publikacijos pasirodydavo ne tik minėtuose laikraščiuose, bet ir žurnaluose „Alma Mater Wilniensis“, „Comoedii“, taip pat Varšuvoje leidžiamuose žurnaluose „Muzyka Polska“ bei „Muzyka“. Šis žurnalistas informaciją apie miesto muzikinio gyvenimo naujienas pateikdavo ir Vilniaus radijo laidoms. T. Szeligowski iniciatyva žinios iš Vilniaus pasklisdavo po visą Lenkiją.

Greta koncertinio gyvenimo aktualijų Vilniaus periodiniuose leidiniuose buvo aptariami miesto spaustuvėse išleisti muzikos kūrinių natų rinkiniai, knygnų naujienos, skelbiami straipsniai apie atskirus muzikos istorijos tarpsnius, kompozitorių gyvenimą, apžvelgiami Varšuvoje, kituose Lenkijos miestuose įvykę koncertai, pastatyti spektakliai ir konkursai. Tačiau didžiausias publicistų dėmesys buvo skiriamas Vilniaus kultūros židiniams – teatrams.

Senas veiklos tradicijas turėjęs Vilniaus operos teatras po Pirmojo pasaulinio karo duris atvėrė 1922 metais. Naujos teatro patalpos buvo Pohuliankos gatvėje (dab. J. Basanavičiaus g.). Operos teatro atidarymas sutapo su kompozitoriaus St. Moniuszko 50-ųjų mirties metinių minėjimu. 1922 m. rugsėjo 19 d. visose Vilniaus bažnyčiose už šį kompozitorių buvo aukojamos mišios, o skvere greta Šv. Kotrynos bažnyčios atidengtas jo paminklas. Tos pačios dienos vakare operos teatro scenoje buvo atlikta St. Moniuszko op. „Halka“ (dirigentas – J. Leszczyński, pagrindinių partijų atlikėjai – W. Hendrichówna, J. Krużanka, L. Cortilli, B. Folański ir kt.).

Jau pirmajame sezone teatro repertuarą sudarė įvairių kompozitorių operos bei operetės. 1922–1923 m. čia skambėjo Ch. Gounod „Faustas“, G. Verdi „Traviata“, G. Puccini „Toska“, įvairios F. Leháro, E. Kálmáno, R. Stolzo ir kitų autorių operetės.

Antrasis sezonas (1923–1924 m.) žiūrovams pasiūlė dar daugiau operos spektaklių premjerų: P. Čaikovskio „Eugenijų Oneginą“, B. Smetanos „Parduotą nuotaką“, G. Verdi „Kaukių balių“, „Rigoletą“, J. Offenbacho „Hofmano pasakas“, G. Bizet „Karmen“ ir t. t. Po pastarojo spektaklio laikraštyje „Echo Wileńskie“ buvo rašoma: „Šios operos atlikimas labai geras. Tai didelis J. Leszczyński nuopelnas, dirbusio labai nuoširdžiai ir kantriai. Choras skambėjo švariai, sodriai, o orkestras nė karto nesuklydo. Kvintetas – labai sunkus – buvo atliktas idealiai“¹⁹. Tiesa, repertuaro gausa žavėjo ne visus kritikus. „Teatre vyrauja itališkas repertuaras ir šablonai. Nevertinamos lenkų operos, kas yra – tarp kitko – ne tik Vilniaus problema“²⁰.

Netrukus viską nusvėrė finansiniai sunkumai. Tai tiesiogiai veikė spektaklių pastatymo kokybę. Štai kaip spaudoje buvo rašoma apie operos „Eugenijus Oneginas“ premjerą: „Spektaklis nustebino visais atžvilgiais. Visų pirma – kostiumų nebuvimu: atrodė, kad tai ne opera, o kažkokia pantomima. Gerai, kad nors Oneginas ir Lenskis turėjo scenos apdarus“²¹.

Susidariusi situacija riboja repertuaro pasirinkimą ir atlikimo kokybę. Negalima pamiršti, kad teatre nuolat trūko instrumentų, o spektaklių metu grodavo nepilnos sudėties orkestras. Be to, įvairūs spektakliai dažnai buvo statomi su tomis pačiomis dekoracijomis. Nebuvo gerai sukomplektuota ir pagrindinių vokalistų sudėtis, nuolat keitėsi choro, orkestro nariai. Teatro vadovybė pigino spektaklių bilietus (taip norėdama privilegijuoti kuo daugiau žiūrovų), tačiau ir ši priemonė mažai tegelbėjo.

Nepaisant visų nesklaidumų, 1924–1925 m. sceną išvydo G. Verdi opera „Aida“, A. Rubinšteino „Demonas“, R. Leoncavallo „Pajacai“, o sezono pabaigoje – St. Moniuszkos „Grafiėnė“, simboliškai pabaigusį Vilniaus operos teatro veiklą. „Vilniaus opera nustojo gyventi. Daugelio žmonių pastangos nuėjo perniek, atsimušusios į vilniečių abejingumą. Kaltės dalis priklauso ir teatro vadovybei [...]. Tikslų nebuvimas, publikos įgeidžių tenkinimas – tai esamos padėties priežastys“²².

1926–1934 m. pavienius spektaklius Vilniuje pastatydavo gastroliuojančių operos teatrų trupės. Antai 1926 m. Varšuvos operos teatro artistų pastangomis Vilniuje vėl skambėjo Ch. Gounod „Faustas“, 1927, 1930 m. – T. Wierzbickio keliaujančio teatro atliktos operos „Traviata“ (G. Verdi), „Karmen“ (G. Bizet) ir pan. Kartais vilniečių muzikų pastangomis operos ar jų fragmentai skambėdavo Vasaros teatre (įvairiuose Vilniaus parkuose rengtuose pasirodymuose). Tačiau nepaisant visų pastangų, atgaivinti operos teatro veiklą taip ir nepavyko.

Atsiradusią teatro spragą greitai užpildė vilniečių noriai lankomi iš svetur atvykstančių kabaretų, reviu, varjete trupių pasirodymai. Štai 1927 m. Vilniuje gastroliavo Varšuvos reviu „Kakadu“, 1928 m. – „Auksinis ragas“, 1936 m. – „Linksmasis negras“ ir kt. Periodinėje spaudoje šie pasirodymai buvo vertinami labai kritiškai, ir tai galbūt paskatino vietinius mėgėjus bei profesionalus 1929 m. įsteigti „Vilniaus Reviu“. Štai kaip į tai reagavo kritikai: „Vilnius turi kabaretą! Ir ne bet kokį. Išvydome [...] tokius mieilus, puikiai pasiruošusius atlikėjus, jog dar kartą įsitikinome – kiek daug savyje talpina galimybių ir siurprizų miestas Vilnius! „Liutnios“ salė buvo sausakimša, plojimus keitė šūksniai „bis“. [...] Visa tai dar kartą įrodė: palyginus su Varšuvos „chaltūra“, mūsų menininkų darbas šimtą kartų geresnis“²³.

Iš „Vilniaus Reviu“ teatre (veikusiam iki 1931 m.) dirbusių aktorių galime paminėti J. Konstantynowi-

čių, Z. Rewkowskį, H. Tchorzanką, H. Moretti, I. Orwicz, S. Konterį ir kt. Muziką ir žodžius daugeliui spektaklių kūrė J. Świętochowskis.

1932 m. Vilniuje duris atvėrė operetės teatras „Liutnia“. Jo patalpų fundatorius buvo įžymus kultūros veikėjas, filantropas ir meno rėmėjas Józefas Montwiłła (1850–1911). Būdamas Žemės banko direktoriumi, Vilniaus miesto tarybos nariu ir Valstybės Dūmos atstovu, jis įsteigė muzikos draugiją „Liutnia“, pastatė jai rūmus, koncertų salę su balkonų ir amfiteatru (dab. Nacionalinis dramos teatras), atidarė piešimo ir muzikos mokyklą, lenkišką Mokslo mylėtojų draugiją. Kartu su broliu Stanisławu įsteigė fondą – 100 000 aukso rublių švietimui, kultūrai ir menui bei vaikams ir vargšams šelpti.

Su operetės teatru atgimė vilniečių inteligentų viltys vėl išvysti operą. T. Szeligowskis rašė: „Pagrindiniu įvykiu tapo [...] po kelių metų pertraukos vėl atidarytas muzikinis teatras. Direkcijos teigimu, jame karaliaus operetė ir vodevilis [...]. Tačiau reikia tikėtis, jog kartais „Liutnios“ scenoje nuskambės kokia vertinga muzikinė komedija ar komiška opera“²⁴. Gydytojas, Vilniaus universiteto profesorius, habil. dr. P. Čibiras prisimena: „Menu kaip mes, studentai, anuomet mėgdavome lankyti operetės teatrą, vieną geriausių Lenkijoje. Čia buvo statomos žinomos klasikinės E. Kálmáno, F. Leháro, J. Strausso, J. Offenbacho, P. Abrahamo ir kitų kompozitorių operetės, skambėjo puikios žvaigždžių arijos, duetai, komiškos scenos, pasirodydavo baletų ir muzikos trupės. Publika labai patraukdavo komikai, šmaikščiai įpindami miesto ir politikos aktualijų. Šiame teatre nuolat vykdavo simfoninio orkestro koncertai ir gastrolės iš kitur, ypač buvo laukiami vyrų kvartetai ir oktetai su garsiuoju Mečislovu Fogu“²⁵.

Operetės teatro trupėje dirbo dainininkai L. Detkowskis, S. Brusikiewiczus, K. Dejunowiczus, Szczawiński, Gabrielli, Dembrowskis, Halmirska (vardai nepateikiami) ir kt.²⁶

Vėlgi – su kiekvienu sezonu operetės teatro finansinė situacija sunkėjo. Laikui bėgant jis tapo bene „vieninteliu visoje Lenkijoje muzikiniu teatru, turėjusiu išsilaikyti savo jėgomis“²⁷. 1934–1935 m. teatre tedirbo aštuoniolika aktorių: 8 dainininkai ir 10 šokėjų²⁸.

Susiklosčiusios aplinkybės privertė teatro vadovybę koreguoti atliekamą repertuarą, o seniai rusėnijos viltys čia išvysti operos pastatymą galutinai žlugo. Iki 1941m. veikusio Vilniaus operetės teatro trupė 1945 m. buvo perkelta į Lenkiją.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Vilniaus kultūrinis gyvenimas buvo aktyvus ir įvairiapusis. Minimo laikotarpio knygynų veikla, muzikos kritikų darbai formavo vilniečių inteligentų pažiūras, skatino domėtis tikromis meno vertybėmis. Muzikiniai teatrai, nors ir kamuojami finansinių sunkumų, dauge-

liu atžvilgių lenkė tarpukario Lietuvos miestų teatrų pasiekimus ir turėjo įtakos tolimesnei teatro raidai Lietuvai atgavus Vilnių.

Straipsnyje pateikiama medžiaga – tik fragmentiškas prisilietimas prie mažai tyrinėto muzikos istorijos tarpsnio.

Gauta 2002 11 21

Nuorodos

- ¹ I. Jankauskienė, Simfoninės ir kamerinės instrumentinės muzikos koncertų apžvalga (1918–1940), *Lietuvos muzikologija*, Vilnius, 2000.
- ² J. Landsbergytė, Vargonininkų mokymas tarpukario Lietuvoje ir jo įtakos, *Menotyra*, 1998, Nr. 3.
- ³ O. Narbutienė, *Muzikinis Kaunas (1920–1940)*, Kaunas, 1992.
- ⁴ K. Jasinskas, *Koncertinis gyvenimas Lietuvoje 1919–1940*, Vilnius, 1983.
- ⁵ D. Medišauskienė, Vilniaus konservatorijos 1920–1940 m., *Menotyra*, 1995, Nr. 5; Kultura muzyczna Wilna w okresie międzywojennym, *Magazyn Wileński*, 1990, Nr. 13–14, s. 17, 26.
- ⁶ M. Azizbekova, Fortepijono menas Vilniuje 1918–1939 metais, *Dailė, muzika ir teatras valstybės gyvenime 1918–1998*, Vilnius, 1998.
- ⁷ W. Rudziński, Muzyka w Wilnie i na Wileńszczyźnie. Lata międzywojenne, *Wilno-Wileńszczyzna jako krajobraz i środowisko wielu kultur*, Białystok, 1992, t. 1, s. 115–132.
- ⁸ J. Poklewski, *Polskie życie artystyczne w międzywojennym Wilnie*, Toruń, 1994.
- ⁹ M. Komorowska, Śpiewny Teatr Wilna (1922–1945), cz. 1, *Autograf*, 1990, Nr. 4–5, s. 88–96; cz. 2, *Autograf*, Nr. 6, s. 85–92.
- ¹⁰ B. Śmigielski, *Reduta w Wilnie 1925–1929*, Warszawa, 1989.
- ¹¹ M. Ankudowicz-Bieńkowska, *Polskie życie muzyczne w Wilnie lat II Rzeczypospolitej*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Olsztyn, 1997.
- ¹² I. Lukšaitė, Vilnius lietuvių istorijoje, *Krantai*, 1992, Nr. 3.
- ¹³ A. Papšys, *Vilnius*, Vilnius, 1977, p. 72.
- ¹⁴ J. Bułhak, *Wędrowniki fotografa. Pejzaż Wilna*, Wilno, 1936, zeszyt VIII–IX, s. 9.
- ¹⁵ F. Ruszczyk, *Tradycje sztuki w Wilnie. Wykład wstępny, wygłoszony w sali Śniadeckich Uniwersytetu S. Batorego w 1919 r.*, Wilno, 1927, s. 6.
- ¹⁶ S. Dippel, *O księgarzach, którzy przeminęli*, Wrocław, 1976, s. 113.
- ¹⁷ M. Ankudowicz-Bieńkowska, ten pat, s. 18.
- ¹⁸ Katalog muzyki kościelnej księgarni i składu nut Józefa Zawadzkiego w Wilnie, Wilno, 1929, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RS)*, F39–636.
- ¹⁹ M. Cis, Z teatrów wileńskich. „Carmen” – opera w 4 aktach Bizeta w Teatrze Wielkim, *Echo Wileńskie*, 1924, Nr. 19, s. 3.
- ²⁰ T. Szeligowski, Opera i operetka w Wilnie, *Świat*, 1924, Nr. 37, s. 10–11.
- ²¹ Opera, w: Kronika artystyczna, *Wileński Przegląd Artystyczny*, 1924, Nr. 1, s. 14.
- ²² T. Szeligowski, Wilno, Zmierzch opery..., *Muzyka*, 1925, Nr. 4–5, s. 193.
- ²³ Hro, Mamy w Wilnie kabaret, *Kurier Wileński*, 1929, Nr. 86, s. 2.
- ²⁴ T. Szeligowski, Wilno, *Muzyka*, 1932, Nr. 10–11, s. 31.
- ²⁵ J. Petrikaitė, Daina ir muzika skaidrino niūrią Vilniaus padangę, *Muzikos barai*, 2002, Nr. 2.
- ²⁶ A. W., Z muzyki. Otwarcie sezonu w teatrze „Liutnia“, *Kurier Wileński*, 1932, Nr. 229, s. 3.
- ²⁷ A. Mikułko, Trzeba dopomóc teatrom wileńskim, *Kurier Wileński*, 1935, Nr. 96, s. 4.
- ²⁸ Włod., W jarzmie sztuki. Zza kulis teatru muzycznego „Lutnia“, *Kurier Wileński*, 1934, Nr. 231, s. 5.

Laima Budzinauskienė

CULTURAL LIFE OF VILNIUS IN THE INTERWAR PERIOD (1918–1940): THE ACTIVITY OF MUSICAL THEATRES

S u m m a r y

Drawing on archival material and periodical publications of the period concerned as well as research works of Lithuanian and foreign musicologists, the article discusses the cultural life of the interwar period and the activity of musical theatres. The author surveys the circumstances of the period in question, the bookstores that functioned in Vilnius, and critical essays on music published, and provides a more precise information on the dates relating to the activity of musical theatres and their repertoires. The material presented in this article reveals the peculiarities of a rather poorly studied period in the history of Lithuanian music.